

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
средняя общеобразовательная школа № 3 города Чадана
Дзун-Хемчикского кожууна Республики Тыва

Рассмотрено
на ШМО Ондар У.С./
Протокол № 1
от «29» 08 2023 г

Согласовано
зам. дир. школы
Сарыглар С.К.
«30» 08 2023г.

Рабочая программа

по родной литературе для 9 «в» класса

учителя родного языка и литературы

Шагдыр Светлана Ооржаковны

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

9класстың тыва аас чогаалы болгаш литературага чижек программа ортумак (долу) ниити өөредилгеге хамаарыштыр РФ-ның ФКЭС-түң негелделеринге, сорулгаларына даянып, Тыва Республиканың өөредилге болгаш эртем яамызының Национал школа хөгжүдөр институтунун 2021 чылда үндүргени чижек программасы «Төрээн чогаалга күрүне стандартының» сорулгаларына болгаш негелделеринге дүүштүр кылдынган.

Тайылбыр бижикте ортумак (долу) ниити өөредилге системазында тыва чогаал эртемниң ниити характеристиказын берип, үндезин өөредилге планында туружун тодараткан. Кол ниити өөредилгениң системазында тыва чогаалдың ролун айтып, ниити өөредилгениң өөредилге-кижизидилгелиг сорулгаларынче болгаш негелделеринче кичээнгейни угландырган. Чижек программа ортумак (долу) ниити өөредилгениң тыва чогаал эртеминге вариативтиг программа ажылдап кылырының уг-шиин тодарадып турар. Программаларның база өөредилге номнарының авторлары бердинген чижек программаның утка болгаш тургузуунга, темаларны өөредириниң дедараалашкаанга, оң иштики хемчээлинге, өөреникчилерниң билиин хынаарына хамаарыштыр боттарының көрүжүн илередип болур.

Чижек программаның тургустунган кезектери: «Тайылбыр бижик», «5-11 класстарга тыва аас чогаалы болгаш литература эртемнериниң утказы болгаш тургузуу», «Школага тыва аас чогаалы болгаш литератураны өөредириниң сорулгалары», «Ортумак (долу) ниити өөредилгеге тыва чогаал эртемин өөредириниң түңнелдери», «5-11 класстарга тыва аас чогаалы болгаш литература эртемнериниң утказы болгаш тургузуу», «Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглериниң характеристиказы», «5-11 класстарга тыва чогаалдың чижек программа» деп кезектерден тургустунган.

Тыва чогаал өөредириниң сорулгалары болгаш өөреникчилерниң чедип алыр билиглериниң түңнелдери бот-тускайлаң, предметтиг болгаш метапредметтиг угланыышкынныг чадаларлыг бердинген.

Школага тыва аас чогаалы болгаш литератураны өөредириниң сорулгалары

Өөредиглиг: - чогаал сөзүглелиниң тургузуун, уран-чеченин, оң дылының онзагай талаларын, идея-тематиктиг утказын, композициязын ханы сайгартып,
- чогаал теориязының эге билиглеринге даянып, чечен чогаалдың аймаан, жанрын, хевирин оң бижиттинген төөгүзүн ылгап,

- чечен чогаалдың онзагайын уран чүүлдүң өске хевирлери-биле деңнеп, орус болгаш өске-даа чоннарның литературазында тыва чогаалдарныё идея-тематиказы-биле хөөннеш уткалыг чогаалдарны деңнеп,

- чогаал сайгарарына ажыглаар янзы-бүрү медээ-сүмелерни (Интернет четкизи, словарьлар, библиографтыг **справочниктер**, энциклопедиялар) ажыглап сайгарарын өөредир.

Сайзырадыр: - уругларның амыдыралче бот-тускайлаң меделердиг көрүжүн хевирлеп, чогаадыкчы арга-шинээн;

- аас болгаш бижимел чугааны делгеренгей, утказынга дүүштүр шын ажыглап, сайгарарын сайзырадыр.

Кижизидилгелиг: - сагыш-сеткили байлак, мөзү-бүдүжү чаагай, эптиг-чөптүг;

- кижилерге, төрөөн черинге, бойдузунга ынак, хумагалыг; хамааты бот-медерели бедик; ада-чурт төөгүзүн үнелеп билир;

- номчулгага сонуургалдыг, чогаадыкчы езу-биле боданып, бодунуң туружун амыдыралдың кандыг-даа байдалдарында камгалап билир кижини кижизидер.

9-ку класска мурнунда өөрөнгөн чогаалдарны катаптаар, алган билиглерни системажыдар, түннээр. Литератураны бөлүктөп өөренириниң системазын төндүргөш, тыва литератураның төөгүзүнүн үе-чадаларының хуваалдазын, сайзырап келгениниң төөгүзүн база чамдык чогаалчыларның чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының дугайында, төөгү-биле холбашкан ханы амыдыралчы чогаалдарны өөренир. Чечен чогаалдың сайгарылгазын ханыладыр. Чечен чогаалдың эстетиктиг үнезин база ооң литература төөгүзүндө туружун медереп билиринге чаёчыктырар.

Элективтиг курстарны (өөреникчилерниң шилилгези-биле спецкурстар) чорударын эртемнер аайы-биле шилип өөрениринге белеткел ажылы кылдыр көрүп болур.

9-ку класстың өөреникчилериниң кол-кол мергежилдери болгаш чанчылдары

9-ку класска тыва чогаалга кичээнгейни дараазында чүүлдерге углаары чугула: үе – чогаалчы – чогаал – номчукчу.

9-ку классты доозуп тургаш, өөреникчилерниң билир уjurлуг чүүлдери:

- тыва литератураның сайзырап келгениниң үе-чадаларын билир;

- өөрөнгөн чогаалының бижиттинген үези-биле харылзаазын билир, оларны литературлуг агымнар-биле чергелештир көөр, литература-төөгүлүг байдалды ниитилелдин амыдыралы болгаш культуразы-биле чергелештир көөр;

- чогаалдың этиктиг болгаш эстетиктиг шынарларын тодарадып билир;

- чогаалдың этиктиг, философтуг, социал-төөгүлүг проблематиказын тодарадып билир;

- аңгы-аңгы жанрның чогаалдарын утка-шынар талазы-биле ылгап билир;

- чогаалдың уран-чечен онзагайын барымдаалап долу сайгарылгазын кылыр;

- өөрөнгөн чогаалын бот тускайлаң үнелээрде, литература төөгүзүнүн барымдааларын база литература теориязының айтырыгларын ажыглап билир;

- чогаалды аянныг номчуп билир (номдан база шээжи-биле);

- аңгы-аңгы жанр-хевирлерниң чогаалдарынга шын делгеренгей харыыны тургузуп, сөзүглелдин утказын чугаалаарының бүгү аргаларын билир;

- бижимел ажылдарның бүгү хевирлерин күүседир, чогаадыгларның янзы-бүрү хевирлерин бижип билир;

- словарьлар, энциклопедиялар болгаш янзы-бүрү немелде материалдар-биле ажылдап билир.

9-ку класска тыва чогаал эртеминге календарь-тематиктиг планы

Шупту- 68 шак. Неделяда- 2 шак.

№	Кичээлдиң темазы	Шагы	Ай, хүнү	
			План	Болганы
Мөңгө даштың сырыны				
1	Тыва чечен чогаалдың сайзырап келген оруктары	1	07.09	
2,3	Бурунгу бижимел тураскаалдар «Күлтегин» (Культегинге тураскааткан биче бижик)	1	09.09	
4	«Означенное суурдан тывылган тураскаал»	1	14.09	
5	Ю.Ш. Кюнзегеш «Көк-Эл»	1	16.09	
6	Даржай А. А. «Бурунгунун изи-биле»	1	21.09.	
7	Иргит И. Б. «Көжээ дажы»	1	23.09	
8	КДН. Мижит Э. Б. «Кыйгы»	1	28.09	
Таңды, Саян ийи сынның аразынга				
9,10	С.К Тока чогаадыкчы допчу намдары. «Каргыга чорааным»	2	30.10 05.10	
11	Ч/т. Очерк дугайында билиг.	1	07.10	
12-15	С. А Сарыг-оол Саны-Мөге	4	12.10 14.10 19.10 21.10	
16	М. Идам-Сүрүң. Баллада «Союспаң»	1	27.10	
17	Ч/т Баллада дугайында билиг	1	09.11	
18-21	С. Пюрбю Шүлүглел «Чечек»	4	11.11 16.11 18.11 23.11	
22	Ч/т. Чечен чогаалдың лирика эпос аймааның дугайында билиг. Шүлүглел дугайында билиг.	1	25.11	
23,24	С. Пюрбю «Кара-Суг», «Хайыракан»	2	30.11 02.12	
25	З.А. Намзырай «Аяк хээлиг Тыва чуртум»	1	07.12	
26	КДН О.К. Туң-оол «Тоолзуг оранда»	1	09.12	
27	Н.Ш. Куулар «Аңнаашкын соонда болчаг»	1	14.12	
28-30	В.Ш Көк-оол «Хайыраан бот»	3	16.12 21.12 23.12	
31	Ч/с. Кара- туруштуг маадыр.	1	28.12	
32	Ч/Т. Трагедия дугайында билиг	1		
33	Шекспир В. «Ромео биле Джульетта»	1		
Дайын дээрге дарызыг чыт				
34	С.Б. Пюрбю «Тулчуушкунче»	1		
35	С.Б. Пюрбю «Кызыл кош»	1		
36-39	С.А. Сарыг-оол «Белек»	4		
40,41	О.К. Саган-оол «Арат чоннун мурнундан»	2		
42	Щипачёв С.П. «Тыва өңнүктеримге»	1		
Тос-ла чүзүн малымайны				
43,44	Эренчин В. Л. «Дөнен-Шилгим», «Кадарчы уруг»	2		
45-48	Е.Т.Танова «Кара-Бай»	4		
49	В.С.Серен-оол «Өгже чалалга»	1		
Аспас дизе, хая көрүн				

50-52	А. А.Даржай “Онгар”	3		
53,54	А. А.Даржай “Он рубль”	2		
55-57	Ф.Ш. Сегленмей «Тын дээш демисел»	3		
58-60	М.К. Өлчей-оол “Үш чүве кара”, “Үш чүве дошкун”, “Үш чүве дудуу”	3		
61	Распутин В.Г. «Дириг чорааш черле утпа»	1		
62-66	Мижит Э. Б. «Сүбедей»	5		
67,68	А.А. Даржай “Тыва дылым” Түңнел катаптаашкын	2		